

TÕLKIJAJA KUVAND JA PÄDEVUSED MASINTÕLKE JA TEHISARU KIIRE ARENGU TAUSTAL – NOORTE MITTETÕLKIJATE HOIAKUD JA ARUSAAMAD

TRIIN VAN DOORSLAER,
MARI UUSKÜLA

Annotatsioon. Artikli eesmärk on arutleda tõlkimist ja tõlkijat ümbritsevate arusaamade üle ja leida läbiviidud uurimuse põhjal vastused küsimustele, milliseid pädevusi ja oskusi peavad mittetõlkijad noored (gümnasistid ja tudengid) tänapäeva tõlkija jaoks kõige olulisemaks ning kuidas tajuvad nad muutusi tõlkija kuvandis seoses masintõlke ja tehisaru laialdase levikuga kasutajate seas. Andmekogumise meetodina kasutati küsitlust, mis viidi läbi Google Forms'i keskkonnas. Küsitlusele vastas 191 mittetõlkijat, kellel paluti väljendada oma hoiakuid tõlkimise ja tõlkepädevuste kohta. Vastuste analüüsiks kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi. Tulemused toetavad üldiselt varasemate uurimuste järeldusi, mille kohaselt püsivad tõlkijat ja tõlkimist puudutavad arusaamad üsna muutumatuna, seda ka tehisaru ja masintõlke kasutamise kontekstis. Samas viitavad uurimuse tulemused, et gümnasistid ja tudengid tajuvad tõlkija ametit veidi erinevalt – tudengite puhul ilmneb pisut sügavam arusaam nii tõlkeprotsessist kui ka tõlkija töö erialastest nüanssidest.¹

Võtmesõnad: tõlkimine, tõlkija, tõlkija pädevused, tõlkija kuvand

1. Tõlkimine ja tõlkija

Tõlkimine kui selline on eksisteerinud aastatuhandeid ja abstraktsioon tõlkimisest, aga ka tõlkija tegevusest tõlkimisel, on pikka aega püsinud sarnasena, eriti nende seas, kes ei ole aktiivselt seotud tõlketööstuse,

¹ Artikkel on valminud projekti EKKD-TA37 „Masintõlkealase kirjaoskuse edendamise kõrghariduses“ (2025–2027) raames.

tõlkijahariduse või tõlkija tööga (van Doorslaer 2015b: 7). Enamasti eeldatakse, et tõlkimiseks piisab mingi võõrkeele oskusest, et tõlkimine on lihtsalt sõnade asendamine ühest keelest teise, et tõlkija on võimeline tõlkima adekvaatselt ükskõik millise eriala või valdkonna teksti, et masin-tõlge asendab tõlkija töö kohe ja täielikult, jne (vt Bowker 2023: 17–20). Ühest küljest on igati arusaadav, et mittetõlkijad professionaalse tõlkija töö spetsiifikat ei tunne, teisest küljest on tõlkimine midagi, millega puutuvad eriti praegusel masintõlke ajastul mingil määral ja erineval moel kokku pea kõik, mistõttu on arusaamade kaardistamine ja laiemasse arutellu toomine oluline nii professionaalsetele tõlkijatele, tõlketööstusele kui ka mittetõlkijast tõlke kasutajale. Siinses artiklis võtsime vaatluse alla, mida arvavad tõlkimisest ja tõlkija tööst noored (gümnasistid ja tudengid), ning püstitasime järgmised uurimisküsimused:

- 1) milliseid pädevusi ja oskusi peavad mittetõlkijad noored tänapäeva tõlkija jaoks kõige olulisemaks;
- 2) kuidas tajuvad mittetõlkijad noored muutusi tõlkija kuvandis seoses masintõlke ja tehisaruga laialdase levikuga kasutajate seas?

Arutelus tõlkimise teemal tuleks eristada kolme eraldiseisvat kontseptsiooni: tõlge ehk tõlgitud tekst (sihttekst), tõlkimine ehk protsess ja tõlkija ehk isik, kes viib läbi tõlkeprotsessi. Siinses artiklis ei ole tõlkija all peetud silmas ainult ilukirjanduse või tarbetekstide tõlkimisega tegelejat, vaid tõlkijat kui sellist üldisemas mõttes.

1970. aastatel iseseisva teadusharuna tähtsust koguma hakanud tõlke-teadus on arenenud sellest ajast alates väga kiiresti (D’hulst 2021: 3) ja tõlkimisele on omistatud hulgaliselt definitsioone, mis erinevad üksteisest palju, kuid millest ükski ei pretendeeri ainuõige või läbinisti vale tiitlile (van Doorslaer 2015a: 238). Näiteks on Andrew Chestermani (2016: 2–3) sõnul tõlkimise kohta käivatel teatud ideedel niivõrd läbiv mõju, et need kerkivad ikka ja jälle esile, ehkki mitte kõik neist ei ole ühtmoodi kasulikud või edasiviivad.

Esialgu püsis tõlketeadus tekstikesksena, kuid 1980. aastate alguses võeti fookusesse ka tõlkeprotsessi uurimine, mis tõi esile tõlkija isiku. Tõlkijateaduse (*translator studies*) kontseptsiooni tõi tõlketeadusesse Chesterman (2009), kes nimetab kolme olulist tõlkijale keskenduvat suunda: kultuurilist, sotsioloogilist ja kognitiivset (*ibid.*: 19). Täpsemalt tegeleb kultuuriline suund tõlkija ajaloolise ja ühiskondliku rolli ja mõju uurimisega, samuti tõlke-eetika, ideoloogiate, traditsioonide küsimusega

tõlkijatöös. Sotsioloogiline suund uurib tõlkija tegutsemist üksikisikuna ja/või rühmas ning tõlkija staatuse ja võrgustikega seotud küsimusi, kognitiivne suund aga rõhutab vaimsete protsesside ja emotsioonide mõju ning tõlkija isiksuse, otsustusprotsesside jms olulisust. (*ibid.*) Lisaks rõhutavad kognitiivsed tõlkeuuringud tõlkija oskust lahendada (tõlke)probleeme, tulla toime ebakindlusega (nt Angelone 2010) ja konstrueerida tähendust (nt Hatzidaki 2007).

Tõlkijaks nimetatakse üldjuhul isikut, kes tõlgib teksti kirjalikult (vt nt ETML *s.a.*), kuid erinevalt mõtestatakse nii tõlkija rolli kui ka tõlkijale vajalikke pädevusi. Mona Baker ja Andrew Chesterman (2008: 22) näiteks defineerivad tõlkijat kui kõrgelt haritud spetsialisti, kelle jaoks on tõlkimine igapäevatöö, mitte aeg-ajalt aset leidev kõrvaltegevus. Anthony Pym (2012: 70) omakorda peab tõlkija määratlemisel aluseks eeldust, et tõlkija ei ole lihtsalt igaüks, kes vahel tõlgib. Samas tõi Pym juba 2012. aastal esile olulise tõsiasja, et kuigi igaüks ei ole pädev olema tõlkija, on arenenud ja vabalt kättesaadava (tõlke)tehnoloogia tõttu pea igaühel võimalik teha sarnaseid tegevusi, nagu teevad tõlkijad (*ibid.*).

Sageli nimetatakse tõlkijaid vahendajateks. Näiteks Jean Delisle'i (1984: 7) järgi aitavad tõlkijad edendada vastastikust mõistmist ja austust, avardada maailmapilti, levitada teadmisi ja soodustada kultuuridevahelist suhtlust. Vahendaja – kultuuride, keelte ja ideede vahendaja jne – roll on tõlkijale igati austusväärne, samas on vahendaja rolli eelduseks sageli arusaam tõlkijast kui passiivse rolli kandjast. Sarnasele tulemusele jõudis oma magistrisõõs ka Karmel Naudre (2024), kes võrdles tõlkija ja näitleja ameteid. Küsimusele, kuidas kirjeldaksid vastajad, kes on tõlkija, sai Naudre (*ibid.*) enamasti vastuseks, et tõlkija on vahendaja. Ometi on tõlketeaduses juba pikemat aega tegeletud ka tõlkija agentsuse küsimusega ja ehkki tegemist on keerulise kontseptsiooniga, mis vajab selgemaks defineerimiseks täpsemat konteksti (nt sotsioloogilist, ideoloogilist) (vt Kinnunen, Koskinen 2010), võib tõlkija agentsust laiemalt määratleda kui valmidust ja võimekust (iseseisvalt) tegutseda (*ibid.*: 6).

Anne Lange ja Miriam McIlfatrick-Ksenofontovi (2015: 157–158) käsitlus tõlkijast kui tekstile tähenduse andjast toetab samuti pigem ideed tõlkijast kui aktiivsest ja iseseisvast (kaasa)mõtlejast. „Tõlge on tõlkija intentsionaalne lausung, mis sõltub tema teadmistest ja arvamustest, tõlkija kognitiivsest filtrist. Viimane võib mingis osas teiste lugejate omaga kattuda, ent võib olla ka individuaalne.” (*ibid.*: 158) Tõlkija tegevus ei ole

seega piiritletud keeleoskuse ja masinliku, kahe teksti vahelise samasuse hoidmisega, vaid professionaalne tõlkija vajab oma töö tegemiseks erinevaid pädevusi, teatud kognitiivseid võimeid ja kasuks tuleb ka oma töö, st tõlkimise kontseptualiseerimine (vt van Doorslaer 2015b).

Nii võib öelda, et tänapäeva tõlkija on kõrgelt hinnatud spetsialist, kelle igapäevatöö ongi tõlkimine, st tõlkija ei ole mitte igauks, kes lihtsalt vahel tõlgib. Tõlkijal võiks olla lai silmaring, arenenud kriitikameel ja võime iseseisvalt tegutseda ning tõlkija kui tekstile tähenduse andva ja tõlkeprotsessis osaleva isiku roll võiks olla selgelt defineeritud. Samas võib väita, et ühiskonnas levinud arusaamad ja stereotüübid tõlkijast ei vasta tingimata professionaalse tõlkija reaalsele tööle (vt 4. osa) ning nende arusaamade kaardistamine, analüüsimine ja nende üle arutlemine aitaks kaasa tõlkija kuvandi, prestiiži ja professionaalsuse tõstmisele.

2. Tõlkimispädevused

Tõlkimise institutsionaliseerimise käigus on loodud mitmeid tõlkepädevuse mudeleid, mis loetlevad tõlkijale vajalikke oskusi. Mudelid on suuresti suunatud tõlkijate harimisega tegelevatele asutustele ja institutsioonidele (aga mitte ainult) ja peaksid aitama selgemini defineerida ootusi tänapäeva tõlkijale. Allpool on toodud kaks kõige olulisemat ja enam tsiteeritud pädevusmodelit (PACTE ja EMT). Mudelite eesmärk on luua arusaam, millised on tänapäeva professionaalsele tõlkijale vajalikud erialased eeldused ja talle suunatud ootused. Pädevusmodelid aitavad luua raamistiku siinses artiklis käsitletavale uurimusele, eriti aga teisele küsimusele: „Millised pädevused ja oskused on Teie meelest tänapäeva tõlkija jaoks olulised?“

1997. aastal loodud PACTE (Process of Acquisition of Translation Competence and Evaluation) grupp oli esimesi uurimisrühmi, kes alustas tõlkimispädevuste kaardistamise ja uurimisega kirjalikus tõlkes (Hurtado Albir jt 2022: 29). Grupp nimetab oma lähenemisviisi holistlikuks ja defineerib tõlkimispädevusi valdavalt protseduuriliste teadmistena, mis erinevad kakskeelsest pädevusest kvalitatiivselt ja sisaldavad erinevaid omavahel seotud alapädevusi (*ibid.*: 29).

PACTE mudel sisaldab viite osapädevust ja eraldiseisvana on lisatud psühhofüsioloogiliste pädevuste komponent. Eriti suurt tähtsust omistab PACTE strateegilistele pädevustele (*ibid.*).

PACTE mudelis on loetletud järgmised tõlkimispädevused:

- lähte- ja sihtkeele pädevus – kahe keele vaheline kommunikatsioon, pragmaatilised, sotsiolingvistikilised, tekstuaalsed, grammatilised ja leksikaalsed teadmised;
- keelevälised pädevused – kirjeldavad teadmised, arusaam maailmast kui sellisest; siia alla kuuluvad ka tõlketeeooriaalased teadmised, lähte- ja sihtkeele kultuuride tundmine, silmaring ja valdkonnateadmised;
- tõlkimispädevus – tõlkeprotsessiga seotud teadmised, keeleline arusaamine, teksti mõttest arusaamine, lähtekeele mõju vältimine, väljendumine, tõlketulemus määratlemine, st parima tõlkeviisi valimine, samuti teadmised tööturu seisust ja professionaalsest tegutsemisest;
- instrumentaalne pädevus – abivahendite kasutusoskus, st teabeallikad, tõlketehnoloogia, stiilijuhendid, korpused jne;
- strateegiline pädevus – tõlkeprotsessiga seotud teadmised, sh tõlkeprobleemide tuvastamine ja lahendamine, tõlkeotsuste langetamine; oluline osapädevus, mis mõjutab ja seob omavahel kõiki teisi pädevusi;
- psühhofüsioloogilised omadused – mälu, tähelepanuvõime, loovus, loogiline mõtlemine, teadmishimu, püsivus, distsiplineeritus, kriitikameel ning usk endasse ja oma võimetesse (Hurtado Albir jt 2022: 31–32).

Üsna sarnaselt on defineeritud tõlkijale olulised pädevused ka Euroopa Komisjoni võrgustiku European Master's in Translation (EMT) mudelis:

- keele- ja kultuuripädevus;
- tõlkimispädevus;
- tehnoloogiline pädevus;
- iseseisev toimimine ja isikutevahelise suhtluse pädevus;
- teenuse osutamise pädevus (EMT 2022: 6–11).

EMT definitsiooni järgi on nende mudeli aluseks eeldus, et tõlkimine kujutab endast protsessi, mille eesmärk on täita individuaalseid, ühiskondlikke ja institutsionaalseid ootusi, samas ei ole mudeli eesmärk kõikehõlmava kirjelduse loomine kõigist võimalikest tõlkimisega seotud pädevustest, oskustest ja teadmisest. (EMT 2022: 4)

Tõlkija pädevusi kirjeldavate mudelite kui selliste eesmärgi ja sisu üle võib kindlasti arutleda. Näiteks mainib Pym (2012), et sellised mudelid ei ole oma olemuselt ei tõesed ega väärad, sest tegu on lihtsalt kooolituse

eesmärkide toetamiseks loodud loeteludega ja pädevuste omandamine või omamine iseenesest ei taga tõlkija edukust või tema töö adekvaatsust. Silvia Bernardini (2004: 18) leiab lausa, et tõlkija professionaalne profiil on ainult minimaalselt seotud üldiste tõlkimisoskustega.

Siiski aitavad tõlkija pädevusi kirjeldavad mudelid luua parema arusaama tõlkija töö keerukusest. Kui üldine käsitus tõlkimisest ja tõlkija tööst kipub olema piiritletud vaid viitega masintõlkele või tõlkija võõrkeeleskusele, siis on mudelite näol tegemist väga selgepiirilise ja konkreetse raamistikuga, mis loob ühtlasi hea võrdlusaluse tõlkimise kohta levinud stereotüüpide analüüsiks.

3. Neuromasintõlge (NMT) kui uue ajastu tõlketehnoloogia

Tänapäeval ei ole tavaks rääkida tõlkija tööst, ilma et juttu tuleks ka masintõlkest. Masintõlge (MT) on tõepoolest võtnud sisse olulise koha tõlkija abivahendite hulgas ning eeldatavalt on sellest saanud üks tõlkija kuvandit mõjutav asjaolu. Professionaalsete tõlkijate kõrval kasutavad masintõlget üha rohkem ka mittetõlkijad ehk tavakasutajad, kes võivad näha masintõlget kiire, hõlpsasti kasutatava tööriistana. Yves Gambier (2019) leiab, et niisuguse arusaama levimisega võib kaasneda reduktsionistlik tõlkekäsitus ja arusaam tõlkimisest kui koodipõhisest keeltevahelisest ülekandest, mis ei ole vastavuses tõlkimise kui keerulise kultuurilise ja kultuuridevahelise sotsiaalse tegevusega.

Muutus masintõlke kasutamises ja kontseptsioonis toimus umbes kümme aastat tagasi, mil Google Translate läks üle neuromasintõlke süsteemile. Neuro- ehk närvivõrkudel põhinev masintõlge kasutab paralleelseid treeningkorpuseid, mis moodustavad ühe suure tõlkenärvivõrgustiku (Nitzke, Hansen-Schirra 2021: 25). Nii võib pidada neuromasintõlget põhimõtteliselt tehisaru osaks. Ka juturobotil põhinevaid tehisaruprogramme (ChatGPT jt) kasutatakse masintõlkeks, ehkki tegu pole otseselt masintõlkeprogrammidega. Siiski saab neid kasutada tekstiloomeks, teksti lahtiseletamiseks, ümbersõnastamiseks või tekstist kokkuvõtte tegemiseks ja tänu massiivsele hulgale keelekorpustele, mida nt ChatGPT sisaldab, kasutatakse neid programme ka masintõlkeks (Aeltermann 2024: 15).

Üha enam masintõlkeprogramme on veebi teel vabalt kättesaadavad ja üha sagedamini võib kuulda väiteid, nagu oleks masintõlge muutumas

inimtõlkega samaväärseks – kontseptsioon, mida Sharon O’Brien ja Maureen Ehrensberger-Dow (2020: 146) peavad vägagi problemaatiliseks. Nende sõnul tuginevad eeldused, justkui oleks (neuro)masintõlge piisavalt hea professionaalse tõlkija asendamiseks, ebapiisavatele teadmiste masintõlkealasest kirjaoskusest. Tavakasutajal puudub sageli piisav arusaam tehnoloogia toimimisest või masintõlke kasutamisega seotud riskidest olukorras, kus masintõlget kasutatakse ilma inimese sekkumiseta (*ibid.*)

Masintõlkealane kirjaoskus (*MT literacy*) on üks digikirjaoskuse vorme, mis annab tõlkijale või tavakasutajale adekvaatse oskuse hinnata vajadust järeldoimetada masintõlgitud teksti vastavalt kasutaja ootustele nt teksti žanri või kvaliteedi osas, aga ka masintõlkega seotud piirangute vms seotud olukordades (vt nt Nitzke jt 2019). Esmase raamistiku masintõlkealase kirjaoskuse õpetamiseks ja omandamiseks pakkusid välja Lynne Bowker ja Jairo Buitrago Ciro (2019). Tegemist on laiemal kontseptsiooniga kui masintõlke järeldoimetamine, kuna see hõlmab endas professionaalsete tõlkijate masintõlkealase pädevuse (üks eelpool nimetatud tehnoloogilistest osapädevustest) kõrval ka masintõlke tavakasutajale suunatud oskuste ja teadmiste laiendamist.

Ehkki populaarne mõtteviis kipub liikuma suunas, et (neuro)masintõlge asendab peagi inimtõlke täielikult, toovad tõlketeadlased siiski välja, et (neuro)masintõlge, selle asemel et asendada inimtõlkijat *tout court*, loob pigem uusi tõlkeruume, kuhu professionaalseid tõlkijaid pole seni kaasatud (vt Ragni, Vieira 2022). See omakorda võib tuua kaasa vajaduse defineerida ümber tõlkija pädevuste profiil, aga ka omistada uus sisu erinevatele tõlkimist ja tõlget kirjeldavatele definitsioonidele.

Masintõlke kasutamisega seotud muudatusi tõlkija tööprotsessis on juba mõnda aega kaardistatud ja uuritud. Näiteks viitavad Ana Guerberof-Arenas ja Antonio Toral (2022: 207), et masintõlge võib vähendada tõlkija loovust ja teatud protsesside tõhusust ning muuta tõlkija lihtsalt tõlke hindajaks. Samuti on uuritud masintõlke järeldoimetamisega seotud kognitiivset koormust (nt Stasimioti jt 2021; Koglin, Cunha 2019), mis erineb ilma masinata tõlkimisel tekkivast kognitiivsest koormusest. Sedalaadi uurimused aitavad nihutada fookust tehnoloogialt (st masintõlkeprogrammilt) selle kasutajale ehk inimesele – olgu kasutajaks siis professionaalne tõlkija või tavakasutaja –, kes mingil põhjusel soovib võõrkeelset teksti sihtkeeles kasutada või lugeda. Fookuse nihutamine

võiks ühtlasi aidata kaasa stereotüüpse müüdi lagundamisele, mille järgi on masintõlge justkui asi iseeneses, ehkki selle on loonud inimene kasutamiseks inimestele.

4. Tõlkimise ja tõlkijaga seotud stereotüübid ja tõlkija kuvand

Tõlkimisest ja tõlkijast rääkides võib väita, et meid kõiki mõjutab mingil määral traditsiooniline ja üldine arusaam sellest, mida tõlkija tõlkides teeb või milliseid oskusi on tõlkimiseks vaja, kuid enamasti ei tugine niisugused arusaamad mitte inimese enda kogemusel, vaid tegemist on eelarvamuste või hoiakutega, mis on meie kollektiivse mälu osa (van Doorslaer 2015a: 240–241).

Tõlkijat ja tõlkimist ümbritsevad stereotüübid, müüdid ja kuvand on sageli pigem negatiivse alatooniga ja tihtipeale lihtsustatud. Helle Dam ja Karen Zethsen (2016) viitavad, et tõlkijast jäetakse sageli mulje kui nähtamatust, väheväärtustatud ja alamakstud tegelasest, kelle amet on madala staatusega.

Tõlketeaduses on stereotüüpide ja müütide selgitamise aluseks sageli Eleanor Roschi (1973) prototüübiteooria. Selle teooria väitel on kategooriatel, mille põhjal inimesed otsuseid langetavad, sageli hägusad piirid ning need on organiseeritud tüüpiliste liikmete ehk prototüüpide ümber (vt ka Raet 2020: 24). Roschist lähtuvalt on ka tõlkimisest räägitud kui prototüüpest kontseptsioonist (nt Halverson 1998).

Ruxandra Vasilescu (2016) väitel on tõlkimist ja tõlkijat ümbritsevad stereotüübid ja müüdid universaalsed ning eri riikides küllaltki sarnased. Ta nimetab neist Rumeenia näitel mõned levinuimad:

- iga võõrkeeleskaja on võimeline tõlkima;
- tõlkimine on lihtne töö (ja kuna tõlkida oskavad väidetavalt kõik, kes valdavad mingit võõrkeelt, siis on tõlkimine järelikult lihtne);
- professionaalset tõlkijat ei ole vaja, kuna masintõlge tõlgib tasuta;
- kirjalik ja suuline tõlge ei erine üksteisest;
- tõlkimine on väga lihtne: see on sõnade asendamine ühest keelest teise;
- tõlkimist ei ole vaja õppida (Vasilescu 2016: 3–4).

Need tähelepanekud kattuvad suuresti Bowkeri (2023) celpool mainitud mõtetega tõlkimisega seotud müütidest.

Eestis on tõlkijaga seotud arusaamu, stereotüüpe ja tõlkija kuvandit uurinud näiteks Mai Raet (2020), kes keskendus oma uurimuses eri vanuses mittetõlkijatele ja tõi samuti esile, et „mittetõlkijate arvates on tõlkimine eeskätt kirjalikke tekste puudutav kahe keele vaheline operatsioon. Tõlkija kõige tähtsamateks omadusteks peavad mittetõlkijad lingvistilisi pädevusi” (*ibid.*: 66). Sarnaselt Vasilescu mainitule ei pea ka Raeti uurimuses osalenud mittetõlkijad tõlkimise õppimist oluliseks, kuid rõhutavad siiski laia silmaringi tähtsust; ühtlasi ollakse teadlikud tõlkevaldkonna spetsialiseeritusest; ilukirjanduse tõlkijate staatust hinnatakse tarbeteksti tõlkijatest kõrgemaks (*ibid.*).

Triin van Doorslaeri (2015a) uurimus, mis keskendus tõlkimist õppida soovivate tudengikandidaatide, tõlketudengite ja professionaalsete tõlkijate hoiakutele tõlkimise kohta, näitas, et kõigis kolmes vastajarühmas peetakse tõlkimist peamiselt tõlketeksti funktsioonist lähtuvaks loominguliseks protsessiks. Tõlkimist pidasid võõrkeeltega töötamiseks peamiselt vaid tudengikandidaadid. (*ibid.*: 244)

Mainitud uurimuste (van Doorslaer 2015a; Raet 2030; Bowker 2023) tulemused toetavad Vasilescu (2016) mõtet, et üldjuhul on tõlkijat ja tõlkimist ümbritsevad stereotüübid ja kuvandid üsna muutumatud ja sarnased, teatud variatiivsust võib märgata ilukirjanduse tõlkimist puudutavas.

5. Uurimus tõlkija kuvandist

Analüüsi alusmaterjaliks on küsitlus, mis viidi läbi Google Forms keskkonnas ajavahemikus 18. novembrist kuni 2. detsembrini 2024 Tallinna Prantsuse Lütseumi, Tallinna 32. Keskkooli ja Tallinna Vanalinna Hariduskolleegiumi gümnasistide hulgas ning Tallinna Ülikooli erinevate erialade üliõpilaste hulgas. Võib ju arutleda selle üle, milleks paluda tõlkimisega vaevu või üldse mitte kokku puutunud noortel defineerida tõlkimist ja tuua välja nende arvates tõlkija jaoks vajalikud pädevused, kui eeldatavalt võivad nende vastused ollagi trafaretsed ja lihtsustatud. Siiski leiame, et tõlkijaga seotud arusaamade uurimisel on oluline kaardistada, kas väidetavalt levinud stereotüüpsed vaated mittetõlkijate hulgas on ka päriselt kinnistunud, kuidas võivad arusaamad erineda vanusegrupiti ja kas praegusel digiajalastul võib tajuda nihet tõlkijaga ja tõlkija tööga seotud arusaamades. Lisaks elavad tänapäeva noored mitmekeelses maailmas,

kuna kasutavad iga päev muukeelset meediat, mistõttu on tõlkimine mõnes mõttes nende jaoks harjumuspärane tegevus.

Küsitlusele vastas 191 inimest: 139 gümnaasiumiõpilast, 52 üliõpilast. Ehkki gümnaaside vastas küsimustikule rohkem kui tudengeid, on kahe rühma tulemuste võrdlemisel võetud aluseks asjaolu, et üliõpilasi on ka ühiskonnas arvuliselt vähem kui gümnaaside. Küsitlus oli anonüümne, vastajatelt ei küsitud täpset vanust ega sugu, kuna need andmed ei anna uurimistulemustele lisandväärtust. Professionaalseid tõlkijaid selles küsitluses ei uuritud. Küsitlus viidi läbi Tallinna Ülikooli ELU ehk Erialasid Lõimiva Uuenduse projekti „Tõlkija kuvand 21. sajandi digimaailmas” raames ja selles osales 14 üliõpilast eri erialadelt (vt tänuavaldust artikli lõpus). Projekti juhendasid artikli autorid.

Küsitlus koosnes 14 küsimusest, kuid siinses artiklis käsitleme ainult küsimustele 1–4 antud vastuseid, mis on seotud tõlkija kuvandiga praeguses muutuvmas maailmas. Täpsemalt analüüsime vastuseid järgmistele küsimustele.

1. Mida tähendab Teie jaoks tõlkimine?
2. Millised pädevused ja oskused on Teie meelest tänapäeva tõlkija jaoks olulised?
3. Millised eelnimetatud pädevustest ja oskustest on Teie meelest tõlkijale eriti vajalikud, võttes arvesse masintõlke ja tehisarvuti kiiret arengut?
4. Kas tehisintellekti ja masintõlke laialdasem kasutus on Teie arvates tarbijate seas muutnud tõlkija kuvandit?

Esimene küsimus oli avatud vastusega küsimus, teise küsimuse puhul kasutasime valikvastustega Likerti skaalat, milles oli kolm varianti („ei ole üldse oluline“, „on veidi oluline“, „on väga oluline“), ja valikvastuste loetelu koostamisel võeti aluseks eelpool kirjeldatud PACTE ja EMT pädevusmodelid. Ehkki Likerti skaala puuduseks võib pidada nn sunnitud vastuseid, mille kaudu saadav teave on mingil määral piiratud, on Likerti skaala siiski piisavalt paindlik, andes küsimust kujundades võimaluse mõõta erinevaid arvamusi ja hoiakuid. Siin artiklis analüüsitavatest küsimustest on teine küsimus ühtlasi ainus, millel puudus avatud vastuse võimalus, seda põhjusel, et eelkirjeldatud pädevusmodelitele tuginev loetelu tõlkijale vajalikest võimalikest pädevustest sai pikk ja kompaktne ning vastajatelt oli võimalus täiendada teist küsimust avatud vastusega järgmise, kolmanda küsimuse juures.

Kolmas küsimus oli avatud vastusega küsimus. Neljas küsimus sisaldas valikvastuseid „jah“, „ei“, „mingil määral“. Sellele järgnes lisaküsimus, milles paluti täpsustada, kuidas on tehisintellekti ja masintõlke laialdasem kasutamine tarbijate seas muutnud tõlkija kuvandit. Küsimus eeldas vastamist juhul, kui eelmisele küsimusele oli vastatud jaatavalt. Küsimustikku analüüsimise kvalitatiivselt (Laherand 2008), kõik esitatud arvandmed ja protsendid on mõeldud analüüsi ilmestamiseks ega kvalifitseeru statistilise analüüsi tulemustena.

5.1. Tulemused ja arutelu: kuidas defineerivad mittetõlkijad tõlkimist?

Esimese küsimusega proovisime välja selgitada, kuidas defineerivad noored mittetõlkijad tõlkimist. Vastuste analüüsimiseks kasutasime summeerivat kvalitatiivset sisuanalüüsi (Laherand 2008: 296–298). Muuhulgas vaatasime ja kategoriseerisime (tabel 1), milliseid sõnu ja mõisteid vastajad tõlkimist defineerides kasutasid.

Tabel 1. Mis on tõlkimine?

Definitsioonid	Definitsioonide esinemise sagedus
mõtte/tähenduse edastamine	62
(ümber) kirjutamine	36
muutmine	35
tõlkimine	22
vahendamine	14
ei tea	8
protsess	5
inimeste/kultuuride ühendamine	4
selgitamine	3
Google Translate	2
keele omandamine	1

Selgub, et kõige levinuma arusaama kohaselt peetakse tõlkimist mõtte või tähenduse edastamiseks ühest keelest teise ja välja on toodud ka originaalteksti mõtte või sõnumi säilitamise olulisus. Mainitakse, et vältida tuleks sõnasõnalist tõlkimist, kuna sellega võib kaasneda teksti sõnumi kaotamine. Tõlkimist võrreldakse veel (ümber)kirjutamise ja lugemisega.

5.2. Millised oskused ja pädevused peaksid tõlkijal olema?

Tõlkija pädevusmodelitele tuginedes uurisime teise küsimusega, millised pädevused peaksid tõlkijal noorte mittetõlkijate arvates olema. 191 vastaja vastuseid kokku võttes võib öelda, et kõige olulisemaks pädevuseks peavad mittetõlkijatest vastajad tõlkija emakeeleoskust (u 92% vastajatest). Emakeeleoskuse tähtsus tuli kaudselt välja juba esimese küsimuse „Mis on tõlkimine?“ juures, kus tõlkimist seostati ka kirjutamise ja lugemisega. Head emakeeleoskust peab väga oluliseks u 90% gümnasistidest, ülejäänud valisid vastuseks „on veidi oluline“. Tudengitest peavad head emakeeleoskust väga oluliseks pea kõik vastajad (u 96%).

Head võõrkeeleskust pidas gümnasistidest väga tähtsaks u 91%, üliõpilastest pidasid seda väga oluliseks kõik vastajad peale ühe, kes valis vastuseks „on veidi oluline“. Seega, sarnaselt heale emakeeleoskusele on võõrkeeleskus mõlemas vastajagrupis tähtsal kohal. Selline tulemus ei ole üllatav ja vastab suuresti levinud arusaamale tõlkija tööst kui millestki, mis on peamiselt seotud keeleoskusega. Siiski võib pidada positiivseks seda, et võõrkeeleskuse kõrval ollakse niivõrd teadlikud asjaolust, et tõlkijale on väga vajalik ka suurepärase emakeele valdamine.

Valdkonnaspetsiifilisi teadmisi peab väga tähtsaks ligi kolmandik tudengeid, samal arvamusel on pea pooled vastanud gümnasistidest. Tegemist on vastustega, mille puhul on lõhe gümnasistide ja tudengite vahel silmanähtav ning vastuste põhjal võib eeldada, et tudengitel võib olla gümnaasiumiõpilastega võrreldes veidi laiem arusaam tõlkimisega seotud tegevusest, seda ehk suurema kokkupuute kaudu tõlkeprotsessiga (nt õppetöö käigus).

Ka erinevate kultuuride tundmist tõlkija ühe pädevusena peetakse üldiselt väga oluliseks: nii leidis üle poole (u 59%) tudengitest. Gümnasistidest leidis veidi alla poole (u 41%), et erinevate kultuuride tundmine on tõlkija jaoks väga oluline. Ka sellest vastusest võib järeldada, et tudengite veidi suurem teadlikkus erinevate kultuuride tundmise vajalikkusest tõlketöös võib olla seotud nende pisut suurema teadlikkusega tõlkeprotsessist, seda näiteks ülikooli õpingute käigus omandatud teadmiste kaudu.

Tõlkimispädevust (keeleline arusaamine, mõttest arusaamine, lähteekele mõju vältimine) pidasid väga oluliseks pea kõik gümnasistid (u 91) ja tudengid (u 92%) ning abivahendite kasutusoskuse (nt teabeallikate kasutamine) vajalikkust hindas väga oluliseks ligi kolmveerand (u 72%)

vastanud tudengitest, kuid kõigest alla poole (u 47%) gümnasistidest. Nimetatud pädevuse puhul võib taas täheldada erinevust tudengite ja gümnasistide vastuste vahel ja selle põhjal võib eeldada, et gümnasistide arusaam tõlkija töö keerukusest ja abimaterjalide/teabeallikate kasutamise oskuse vajalikkusest on tudengite omast tagasihoidlikum.

Seitsmes punkt puudutas tõlkija tehnoloogilist pädevust, sh masin-tõlkealast kirjaoskust ja järeldoimetamise oskust, ja siin leidis alla poole gümnasistidest (u 42%) ja pooled tudengitest (u 50%), et nimetatud pädevus on tõlkijale väga oluline.

Kolmanda küsimuse avatud vastustest selgus, et nii tudengid kui ka gümnasistid peavad praegusel tehnoloogiaajastul tõlkijale kõige vajalikumaks tõlkimispädevusi (keeleline arusaamine, mõttest arusaamine, lähtekeele mõju vältimine), kultuurilist pädevust ning võõrkeeleoskust. Tehnoloogilise pädevuse vajadust mainitakse, kuid sugugi mitte väga palju – tudengitest peab seda tõlkija kõige olulisemaks pädevuseks veidi alla neljandiku vastanutest (u 20%) ja gümnasistidest vaid umbkaudu 10% kõigist vastanutest. Noored avaldavad arvamust, et tõlkija kui inimene on tõlkeprotsessis endiselt tähtis. Näiteks mainiti kolmanda küsimuse avatud vastustes järgmist:

ma arvan, et inimene ise kõigi oma oskuste ja võimekustega, sest tehisarü ikka nii tark veel ei ole, et valdaks kõike seda, milleks inimene võimeline on;

hea keeleoskus ja keelevaist. Tunnen, et seda ei oska alati TI edastada. Tihti puudub masintõlkel ka emotsioon, mis inimestel tuleb loomulikult.

Järeldoimetamise ja masintõlkealase kirjaoskuse vajalikkust tõsteti esile peamiselt seoses teiste pädevuste (tõlkimispädevus, kultuuride tundmine, keeleline pädevus) vajalikkusega. Näiteks toodi välja järgmist:

masintõlge ei võta arvesse konteksti, võib eksida ja eksitada;

tehisarü tõlgib sõnu, mitte mõtet;

tehisarü ei taju mittedõnalisi tähendusi, ei oska tõlkida metafoore ega anda edasi emotsioone;

kultuuritaju, idioomide ja teiste keelepeensuste tundmine ei ole tehisarule tuttav.

Vastustest jäi kõlama üleskutse säilitada n-ö kaine mõistus ja kriitiline mõtlemine seoses tehnoloogia kasutamisega. Võis tõdeda, et noored teadvustavad tehnoloogiaga seotud piiranguid ja tajuvad mingil määral tõlkimise mitmepalgelisust ning keerukust.

Üldplaanis on siiski veidi ootamatu, et tõlkija tehnoloogiliste pädevuste vajadust peab väga oluliseks pigem väike hulk vastajaid, olgugi et masintõlke järeltoimetamise oskuse vajalikkuse kohta tuuakse välja hulgaliselt huvitavaid arvamusi. Arusaadavalt ei hõlma tehnoloogilised pädevused ainult masintõlke kasutamise oskust (või pigem masintõlkealase kirjaoskuse valdamist), tegemist on palju laiema pädevusega, kuid praegusel tehnoloogiaajastul mõjusid noorte vastused sellele küsimusele siiski pisut üllatavana.

5.3. Kas ja kuidas on masintõlge muutnud tõlkija kuvandit?

Arutelu tõlkija pädevuste, tõlkija rolli ja tõlkimist ümbritsevate kuvandite üle viib paratamatult masintõlke juurde. Üha enam võiks justkui eeldada, et masintõlke müüt – väide, nagu võtaks masin kohe-kohe tõlkija töö täielikult üle – mõjutab või hakkab mõjutama ka tõlkija kuvandit. Seepärast soovisime arutleda selle teema üle ka siinses uurimuses. Küsimusele „Kas tehisintellekti ja masintõlke laialdasem kasutus on Teie arvates tarbijate seas muutnud tõlkija kuvandit?“ leidis üle poole gümnasistidest ja tudengitest (vastavalt u 57% ja u 65%), et tehisaru ja masintõlke laialdasem areng on muutnud tõlkija kuvandit mingil määral, ja vaid vähem kui neljandik mõlemast vastajarühmast (gümnasistidest u 21% ja tudengitest u 15%) arvas, et tõlkija kuvand on seoses masintõlke ja tehisaru kiire arenguga juba muutunud. Näiteks mainiti kommentaarides:

arvan, et tehniliste vahendite areng on mõjutanud tõlkija kuvandit negatiivselt, sest see tekitab valearusaama, et igaüks on hea tõlkija või et tõlkimine on alati lihtne (ei võta arvesse nt teadmiseid kultuurist, teemast jne);

jah, sest üha laialdasemalt kasutatakse masintõlget ja tehisintellekti, mis ei pruugi alati 100% õiget tõlget pakkuda või tõlgendab valesti. Sellest tulenevalt arvavad inimesed tekste lugedes, et hoopis tõlkija on teinud kehva tööd.

Ent leiti ka järgmist:

mina arvan, et rõhk läheb nüüd tõlkija kõrgematele oskustele aga suurem osa inimestest ilmselt arvab, et tõlkijat pole enam eriti vaja...

mingil määral muudab see tõlkija väärtust veel rohkem, kuna levib nii palju kehvasti tõlgitud materjali.

Seega arvab terve hulk noori vastajaid, et tehnoloogia kiire areng on muutnud või muutmas tõlkija kuvandit mingil määral ja seda mitte tingimata igas aspektis positiivses suunas, kuid veidi üllatav oli, et kindlaid jah-vastuseid esines vähe. Pigem oleks võinud eeldada, et masintõlke lai levik on juba toonud kaasa tõsise nihke tõlkija tööd puudutavates arusaamades. Vastuste põhjal oli huvitav tõdeda, et mitmed vastajad seadsid inimtõlkija vajalikkuse laiemasse konteksti ja avaldasid arvamust, et inimtõlkijat kui spetsialisti hakatakse tehnoloogia kiire arengu taustal veelgi enam väärtustama.

6. Kokkuvõtteks

Tõlkijaga seotud arusaamade, stereotüüpide ja tõlkija kuvandiga seotud muutuste uurimine on jätkuvalt oluline, eriti seoses (tõlke)tehnoloogia ja tehisaru kiire arenguga. Levinud arusaamad tõlkimisest, eriti mittetõlkijate hulgas, võivad sageli olla lihtsustatud ja eeldavad, et tõlkimiseks piisab kõigest (võõr)keeleoskusest. Viimasel ajal on üha enam hakatud rääkima sellest, kuidas masintõlge võib peagi asendada inimtõlkija. Tegelikult, nagu viitavad tõlkimispädevust kirjeldavad mudelid (nt PACTE, EMT), aga ka tõlketeaduslikud uurimused ja teoreetilised arutelud, hõlmab tõlkimine palju enam kui lihtsalt koodivahetust või sõnade asendamist ühest keelest teise. Ka masintõlke ja tehisaru arengu taustal on tõlkimine endiselt keeruline protsess, kus tõlkija professionaalsed oskused, teadmised ja iseseisvad otsused on jätkuvalt olulise väärtusega.

Artiklis analüüsitud materjalist ilmnesid mitmed huvitavad järeldused. Küsimustikule vastanud gümnasistid ja tudengid määratlesid tõlkimist kõige sagedamini mõtte või tähenduse edastamisena ühest keelest teise ja rõhutasid keelelise ülekande kõrval originaalteksti sõnumi säilitamise olulisust. Üllataval kombel võrreldi tõlkimist isegi lihtsalt kirjutamisega ja esile kerkis seisukoht, et tõlkimine on protsess, mis nõuab rohkemat kui vaid sõnasõnalist tõlget.

Samas ilmnesid vastustes ka lihtsustatud ja stereotüüpsed arusaamad, näiteks tautoloogilised definitsioonid stiilis „tõlkimine on tõlkimine“, kõlama jäi arusaam tõlkimisest kui lihtsalt teksti ühest keelest teise ümberpanemisest.

Kui siit liikuda edasi tõlkija pädevuste juurde, olid vastused üsna ootuspärased. Küsitlusest selgus, et kõige olulisemaks tõlkija pädevuseks peeti tõlkija emakeeleoskust ja võõrkeeleskust. See kattub varem välja toodud stereotüüpse arusaamaga (van Doorslaer 2015a; Raet 2030; Bowker 2023; Vasilescu 2016), et tõlkimiseks on peamiselt vaja osata võõrkeeli. Samas oli huvitav tõdeda, et eesti noored peavad tõlkija jaoks väga oluliseks ka suurepärase emakeeleoskust. Üllatav oli ka see, et tõlkija tehnoloogilisi pädevusi ei peetud sugugi mitte väga oluliseks. Võib-olla on põhjus osaliselt selles, et tänapäeva noorte jaoks on tehnoloogiline pädevus midagi, mille vajaduses ei kahelda ja mis tundub niivõrd iseenesestmõistetav, et selle eraldi väljatoomist ei peetagi vajalikuks.

Pisut ootamatud olid ka tulemused, mis puudutasid tehnoloogia mõju tõlkija kuvandile. Ehkki ühest küljest vastas märkimisväärne osa noortest, et masintõlge ja tehisaru kiire areng mõjutab tõlkija kuvandit mingil määral, siis väga suuri muutusi vastajad, eriti gümnasistid, tõlkija kuvandi osas siin ei näinud. Pigem oldi arvamusel, et tõlkijal lasub jätkuvalt suur vastutus, seda suuresti seoses masintõlke järeletoimetamisega. Tulemus on tegelikult positiivse alatooniga ja viitab, et noored peavad inimtõlkija rolli endiselt oluliseks. Edaspidi tuleks kasuks uurida masintõlke ja tehisaruga seotud võimalikku tajutavat muutust tõlkija kuvandis ka professionaalsete tõlkijate hulgas.

Lõppkokkuvõttes võib tõdeda, et tulemused kinnitavad varasemate uuringute leide, mille järgi kipuvad tõlkijat ja tõlkimist ümbritsevad arusaamad püsima küllaltki muutumatuna. Samas näitavad erinevad vastused, et gümnasistid ja tudengid tajuvad tõlkija tööd erinevalt – teatud aspektides võib tudengite puhul märgata veidi sügavamat arusaama tõlkeprotsessist ja erialastest nüanssidest.

Tänuavaldus

Täname ELU projektis osalenud üliõpilasi, kes aitasid koguda analüüsi aluseks olnud uurimismaterjali: Aivo Akseli Simmo, Aleksandra Elis Suvorov, Anni Veesalu, Annika Reinmann, Darja Manajeva, Dharma Graf, Kaie-Riin Kusmin, Katariina Maria Levartovski, Liia Hunt, Liisa Plovits, Lukas Koort, Milana Sladkova, Vivian Tamberg, Önnely Ozol.

Kirjandus

- Aeltermann, Maarja 2024.** Pressiteadete masin- ja inimtõlke võrdlus Euroopa Komisjoni näitel. Magistritöö. Tallinna Ülikool.
- Angelone, Erik 2010.** Uncertainty, uncertainty management and metacognitive problem solving in the translation task. – Translation and Cognition. Ed. by Gregory M. Shreve, Eric Angelone. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 17–40.
- Baker, Mona, Andrew Chesterman 2008.** Ethics of renarration: Mona Baker is interviewed by Andrew Chesterman. – *Cultus* 1, 10–33.
- Bernardini, Silvia 2004.** The theory behind the practice. Translator training or translator education? – Translation in Undergraduate Degree Programmes. Ed. Kirsten Malmkjær. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 17–29.
- Bowker, Lynne, Jairo Buitrago 2019.** Machine Translation and Global Research: Towards Improved Machine Translation Literacy in the Scholarly Community. Bingley: Emerald Publishing. <https://doi.org/10.7202/1068912ar>.
- Bowker, Lynne 2023.** De-mystifying Translation. Introducing Translation to Non-translators. Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003217718>.
- Chesterman, Andrew 2009.** The name and nature of translator studies. – *Hermes* – Journal of Language and Communication Studies 42, 13–22.
- Chesterman, Andrew 2016.** Memes of Translation. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Dam, Helle V., Karen K. Zethsen 2016.** I Think it is a wonderful job. On the Solidity of the Translation Profession. – *The Journal of Specialised Translation* 25, 174–187.
- Delisle, Jean R. 1984.** Bridging the Language Solitudes. Translation Bureau 1934–1984. University of Ottawa.
- D’hulst, Lieven 2021.** The History of Translation Studies as a discipline. – *The Routledge Handbook of Translation History*. Ed. by Christopher Rundle. Taylor and Francis Group, 3–22. <https://doi.org/10.4324/9781315640129>.
- ETML s.a.** = Eesti Tõlkemagistrite Liit. Eesti Tõlkemagistrite Liidu eetikakoodeks. <https://www.etml.ee/eetikakoodeks/>.
- EMT 2022** = European Master’s in Translation. Competence Framework – 2022. https://commission.europa.eu/system/files/2022-11/emt_competence_fw_2022_en.pdf.
- Gambier, Yves 2019.** Impact of technology on Translation and Translation Studies. – *Russian Journal of Linguistics* 23 (2), 344–361. <https://doi.org/10.22363/2312-9182-2019-23-2-344-361>.
- Guerberof-Arenas, Ana, Antonio Toral 2022.** Creativity in translation: Machine translation as a constraint for literary texts. – *Translation Spaces* 11 (2), 184–212. <https://doi.org/10.1075/ts.21025.gue>.

- Halverson, Sandra 1998.** Concepts and Categories in Translation Studies. Bergen: University of Bergen.
- Hatzidaki, Anna 2007.** The process of comprehension from a psycholinguistic approach – implications for translation. – *Meta* 52 (1), 13–21.
- Hurtado Albir, Amparo, Anna Kuznik, Patricia Rodríguez-Inés 2022.** Translation competence and its acquisition. – *Hacia un marco europeo de niveles de competencias en traducción. El proyecto NACT del grupo PACTE. / Towards a European framework of competence levels in translation. The PACTE group's NACT project.* Ed. by Amparo Hurtado Albir, Anna Kuznik, Patricia Rodríguez-Inés. *MonTI Special Issue 7trans*, 23–44.
- Kinnunen, Tuija, Kaisa Koskinen 2010.** Translators' Agency. Tampere University Press.
- Koglin, Arlene, Rossana Cunha 2019.** Investigating the post-editing effort associated with machine-translated metaphors: A process-driven analysis. – *The Journal of Specialised Translation* 31, 37–59.
- Laherand, Meri-Liis 2008.** Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrukk.
- Lange, Anne, Miriam A. McIlfatric-Ksenofontov 2015.** Tõlkepoetikast teksti ja keele taustal. – *Methis. Studia humaniore Estonica* 16, 156–174.
- Naudre, Karmel 2024.** Mis on ühist tõlkijal ja näitlejal? Kahe eriala isiksuse-tüüpide kattuvus. – *Magistritöö. Tallinna Ülikool.*
- Nitzke, Jean, Silvia Hansen-Schirra, Carmen Canfora 2019.** Risk management and postediting competence. – *The Journal of Specialised Translation* 31, 239–259.
- Nitzke, Jean, Silvia Hansen-Schirra 2021.** A short guide to post-editing. – *Translation and Multilingual Natural Language Processing* 16. Berlin: Language Science Press.
- O'Brien, Sharon, Maureen Ehrensberger-Dow 2020.** MT literacy – A cognitive view. – *Translation, Cognition & Behavior* 3 (2), 145–164. <https://doi.org/10.1075/tcb.00038.obr>.
- Pym, Anthony 2012.** Translation skill-sets in a machine-translation age. http://usuaris.tinet.cat/apym/on-line/training/2012_competence_pym.pdf.
- Raet, Mai 2020.** Tõlkimise ja tõlkija elukutsega seotud hoiakud, hinnangud ja stereotüübid: uurimus mittetõlkijate hulgas. *Magistritöö. Tallinna Ülikool.*
- Ragni, Valentina, Lucas Nunes Vieira 2022.** What has changed with neural machine translation? A critical review of human factors. – *Perspectives* 30 (1), 137–158. <https://doi.org/10.1080/0907676X.2021.1889005>.
- Rosch, Eleanor 1973.** Natural categories. – *Cognitive Psychology* 4, 328–350.
- Stasimioti, Maria, Vilemini Sosoni, Konstantinos Chatzitheodorou 2021.** Investigating post-editing effort. Does directionality play a role? – *Cognitive Linguistic Studies* 8 (2), 378–403. doi: <https://doi.org/10.1075/cogls.00083.sta>.

- van Doorslaer, Triin 2015a.** Hoiakud tõlkimise kohta ehk kuidas defineeritakse tõlkimist. – Keel ja Kirjandus 4, 238–247. <https://doi.org/10.54013/kk689a2>.
- van Doorslaer, Triin 2015b.** Conceptualising Translation as an Awareness-Raising method in Translator Education. (= Tallinna Ülikooli humanitaarteaduste dissertatsioonid 22.) Tallinn University.
- Vasilescu, Ruxandra 2016.** Stereotypes and the translator: a case study. Le Stereotype: est-il bon? Est-il mauvais? – Conférence internationale, Bucarest, 10 et 11 juin 2016. Craiova: Editura Universitaria. https://www.researchgate.net/publication/312028056_Stereotypes_and_the_translator_a_case_study.

Triin van Doorslaer
humanitaarteaduste instituut
Tallinna Ülikool
Narva mnt 25
10120 Tallinn
triin.van_doorslaer@tlu.ee

Mari Uusküla
humanitaarteaduste instituut
Tallinna Ülikool
Narva mnt 25
10120 Tallinn
mari.uuskula@tlu.ee

The translator's image and competences in the age of machine translation and AI: Attitudes and perceptions of young non-translators

TRIIN VAN DOORSLAER,
MARI ÜKSKÜLA

The aim of the article is to discuss the perceptions surrounding translation and translators. Also, relying on the results of a study, it aims to investigate which competencies and skills young non-translators (high school and university students) consider most important for translators nowadays, and how they perceive changes in the translator's image in the context of the widespread use of machine translation and artificial intelligence. The data was collected through a survey conducted via Google Forms. A total of 191 non-translators (139 gymnasium and 52 university students) participated in the survey. The responses were analyzed using qualitative content analysis.

The findings generally support the conclusions of previous studies, which indicate that perceptions regarding translators and translation remain relatively unchanged, even in the context of artificial intelligence and machine translation use. However, variations in the responses reveal that high school and university students perceive the translator's work differently – university students exhibit a slightly deeper understanding of the translation process and the professional nuances of the field.

Keywords: translation, translator, translator's competencies, translator's image